

**KURBANİ İLE PERÜZAT HİKÂYESİNİN ÇORUM YAZMA VARYANTI
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

**The Çorum Manuscript Variant of the Tale of Kurbani and Perüzat and an
Assessment on this Variant**

Mehmet EROL*

ÖZ

Azerbaycan sahası âşık edebiyatının kurucusu sayılan Âşık Kurbani 16. yüzyılda yaşamıştır. Hayatı hakkında tarihî kaynaklarda bilgi bulunmayan Kurbani'nin biyografisi şiirleri ve adına anlatılan hikâyeye dayanılarak oluşturulmuştur. Sözlü kaynaklar ile az da olsa yazma kaynaklardan ulaşılan şiirleri ve hikâyesi zaman içinde varyantlaşarak günümüze ulaşmıştır. Azerbaycan (Kuzey ve Güney) sahasında yetmiş bir âşık olduğundan Kurbani'nin şiirleri ve hikâyesinin varyantları üzerine yahut bunların yorumlanmasıyla ilgili bu sahada çok sayıda yayın yapılmıştır.

Âşık Kurbani'nin şiirleri ve hikâyesi Anadolu sahasında da yazılı ve sözlü kaynaklarda yer bulmuştur. Bu konudaki sözlü derlemeler daha çok Azerbaycan sahasına yakın yerlerden (Doğu Anadolu Bölgesi) yapılmışken Kurbani'ye ait bilgilerin bulunduğu cönkler, mecmualar ve risaleler gibi yazma kaynaklar ise Anadolu'nun daha farklı bölgelerinde tutulmuştur. Bu çalışmada Kurbani hikâyesinin bulunduğu bir yazma risale ile bu risalede kayıtlı hikâye konu edilmiştir. Söz konusu hikâyenin ilk kez yayınlandığı bu çalışmada Âşık Kurbani tanıtılarak Türkiye'deki kaynaklar ve çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Kurbani ile Perüzat Hikâyesinin Çorum Yazma Varyantı şeklinde adlandırdığımız metnin epizotları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk hikâyesi, Kurbani ile Perüzat Hikâyesi, yazma eser, cönkler.

ABSTRACT

Aşık Kurbani, the founder of Azerbaijan minstrel literature, lived in the 16th century. The biography of Kurbani, no information about life on historical sources, is based on his poems and the tale told in his name. His poems and his tale reached from oral sources and manuscript sources reached to these days by variance over time. Since there is a grown up in Azerbaijan (North and South), there have been numerous publications on Kurbani's variants of his poems and his tale or on his poems reviews.

The poems and tale of Aşık Kurbani took part in manuscripts and verbal sources in Anatolia. The collection of verbal sources related to this topic was made near the Azerbaijan area (Eastern Anatolia Region) while the manuscript sources were written in different regions of Anatolia. In this article, a manuscript and a recorded Kurbani's tale in this manuscript were studied. The mentioned manuscript variant is published for the first time in this article. In our study are introduced Aşık Kurbani also provides information about resources and work in Turkey. In addition, The episodes of the Kurbani and Perüzat tale, which we call the Çorum Manuscript Variant, are shown.

Keywords: minstrel's tales, tale of Kurbani and Perüzat, manuscripts, cunks

1. Giriş

Âşık tarzı şiir geleneği halk edebiyatı içinde köklü bir yere sahiptir. Türk halk şiirinin tarihî serüveninde kam, bahşı, ozan ve âşık adlandırmalarıyla karşımıza çıkan şair sanatçılar yüzyıllardır içinden çıktıkları halkın sesi olmuşlardır. Devirler ve coğrafyalar değiştiçe adlandırılışları ve üstlendikleri işlevler değişse de bu şair sanatçılar başlangıçtaki

* Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
merol@gantep.edu.tr

öncülleriyle bağlarını koparmamışlardır. Tarihî süreçte gelişen edebî muhitlerde Türk kültürünün sözlü aktarımını büyük ölçüde üstlenerek toplumsal ihtiyaçlar çerçevesinde yenilenebilen bir gelenek oluşturmuşlardır. Son olarak Türkiye ve Azerbaycan sahasında âşık adını alan bu sanatçılar, her ne kadar kendi isimleriyle anılıyor olsalar da yaratıcılıklarını halka mal olmuş beğeni kriterlerinden alagelmişlerdir. Muhakkak ki sözlü kültürde günümüze kadar sayısız şair sanatçı yetişmiştir. Bunlardan bir kısmı ortak bellekten silinirken bazıları halk tarafından çok sevilmiş, sözlü ve yazılı kültür ortamlarında günümüze ulaşmıştır.

Âşık şiirinin Azerbaycan sahasındaki önemli temsilcilerinden biri hatta âşık tarzı şiir geleneğinin bu sahadaki kurucusu Âşık Kurbani olarak kabul edilir. Dolayısıyla Kurbani daha çok Azerbaycan sahasında meşhur olmuş bir âşıktır. Bununla birlikte Kurbani'nin Anadolu sahasında da tanındığını söylemek mümkündür. Kurbani'nin çeşitli şiirleri Türkiye'de yazılmış cönkler ve mecmualarda yer bulmuştur. Bunun yanında Kurbani adına tasnif edilmiş hikâyenin yazma bir varyantı, taşbaskı iki varyantı, Latin harfli basılmış bir varyantı ve sözlü ortamdaki derlenmiş üç varyantı mevcuttur. Sayılan bu varyantlardan yazma ve taşbaskı olanlar henüz yayınlanmamıştır. Bu çalışma daha çok Çorum Halk Kütüphanesi'nde bulunan yazma varyantın incelenmesine odaklanmaktadır. Ancak konuya açıklık getirme adına Kurbani'nin hayatı, şiirleri ile adına anlatılan hikâyenin Azerbaycan ve Türkiye sahasındaki varyantlarına da kısaca değinilecektir.

2. Âşık Kurbani ve Şiirleri

Âşık Kurbani XV. Yüzyılın son çeyreğinde ve XVI. Yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan sahasında yaşamıştır. Doğum ve ölüm tarihleri (1477-1540) ile ilgili bilgiler verilse de bunlar tahminlerden öte gitmez. Kurbani Dirili nisbesiyle anılmakla birlikte doğum ve ölüm yeri tartışmalıdır. Şiirleri üzerinden yapılan değerlendirmelerden onun bugün Güney Azerbaycan sınırlarında Karadağ ilçesi yakınlarındaki Dirili köyünde doğduğu ve ömrünün sonunda memleketine gelerek burada vefat ettiği öğrenilmektedir (Dadaşzade, 1972: 3; Efendiyev, 1982: 185; Paşayev, 1989: 25). Ancak son zamanlarda yapılan bazı araştırmalarda Kurbani'nin doğduğu ve vefat ettiği Diri köyünün Kuzey Azerbaycan'ın Cebraıl ilçesinde olduğu bildirilmektedir (Abbaslı, 2016: 37-38). Âşığın memleketiyle ilgili orta bir yol bulan araştırmacılar da mevcuttur. Özellikle sözlü kültürden derlenen bilgilerden Kurbani'nin her iki köyle de ilgisi olduğu, bunlar arasında gidip geldiği hatta kuzeydeki köyden evlendiği yönünde bilgiler kaydedilmiştir (Qaraxanlı, 2010: 35-37). Diri yahut Dirili denilen yerler aslında birbirine yakın köylerdir. Azerbaycan Türklerinin Kurbani'ye duydukları sevgi, Kuzey ve Güney Azerbaycanlılar arasında bu türden bir çekişmeye neden olmuş görülmektedir.

Âşık Kurbani üzerindeki araştırmaların odaklandığı bir konu da onun Şah İsmâil ile olan münasebetidir. Çoğu araştırmacı bu iki şahsiyetin aynı zamanda yaşadığı ve aralarında dostluk derecesinde bir münasebetin olduğu yönünde fikir beyan etmektedir. Hatta Kurbani'nin halk arasında unutulmaması ve şiirlerin günümüze kadar taşınması söz konusu münasebete bağlanmaktadır (Efendiyev, 1992: 253; Oğuz, 1993: 37; Qaraxanlı, 2010: 15). İkili arasındaki münasebet Kurbani'nin şiirlerinde ve onun adına anlatılan hikâyelerdeki ifadelerden elde edilen bilgilerle kurulmaktadır. Bu bilgilere göre Şah İsmail Kurbani'yi himayesine almış ve pek çok sefere onu da beraberinde götürmüştür. Sultan Selim'in Çaldıran'da Şah İsmail'i yenmesi ile Kurbani Kars'a getirilmiş ve burada Karşı Osman'a teslim edilerek on bir yıl kadar onun yanında kalmıştır.

Paşa Efendiyev'in (1992: 253) bildirdiğine göre Azerbaycan sahasında Âşık Kurbani'yi bilim dünyasına ilk olarak 1923'te yazdığı "El Şairi Kurban" makalesiyle Salman Mümtaz tanıtmıştır. Bu yazıda Kurbani'nin yaratıcılığı yüksek bir şair olduğu ve

“Mürşid-i kamilim Şeyh oğlu Şahım” mısraıyla başlayan şiirini Şah İsmail’e yazdığı ifade edilmektedir. Yine S. Mümtaz’ın 1927’de Arap harfleriyle yayınladığı “El Şairleri” adlı eserinde Kurbani’ye ait dört şiir derleme yerleriyle birlikte verilmiştir (Mümtaz, 1927: 228-231). Aynı araştırmacı bu eseri genişleterek 1935’te iki cilt olarak yayınlamış ve bu eserinde ise Kurbani’nin 22 şiirine yer vermiştir (Abbasi, 2016: 32). Bu ilk çalışmalardan sonra Azerbaycan sahasında Kurbani üzerine yapılan çalışmalar günümüze kadar artarak devam etmiştir³⁴.

Azerbaycan sahasında Kurbani’ye ait şiirlerin yayınlandığı çalışmalar arasında en kapsamlı olanı Qezenfer Kazımov’a aittir. Kazımov’un “Qurbani Eserleri” başlıklı çalışmasında âşığa ait 132 şiir yer almaktadır. Bunlardan 18’i geraylı, 80’i koşma, 8’i tecnis, 3’ü gıfılbend, 9’u deyişme, 2’si divani, 1’i kıta, 10’u bayatı ve 1’i cihanname türündedir. Bunların yanında eserde 5 tamamlanmamış şiir parçası da kaydedilmiştir. Kazımov (2006: 125-220) çalışmasına aldığı şiirlerin kaynaklarını ve varyantlarını da vermiştir. Buna göre Kurbani’nin mevcut şiirlerinin sözlü kaynaklardan derlendiği, yazmalardan elde edildiği³⁵ ve Kurbani hikâyesinin varyantlarının manzum parçalarından tespit edildiği anlaşılmaktadır.

İran Azerbaycanı’nda (Güney Azerbaycan) ise Mehemed İbadi Karahanlı’nın Arap harfli yayınladığı “Âşık Kurbani Şerhleri” başlıklı çalışmada Kurbaniye ait şiirlerin sayısı çeşitli türlerden olmak üzere 240 olarak tespit edilmiştir. Qaraxanlı bu çalışmasında yer alan şiirlerden 72’sinin ilk kez yayınlandığını ve bazı şiirlerin de bent sayısının artırıldığını ifade etmektedir. Araştırmacı, eserin “Âşık Kurbani’nin Hayatı ve Yaradıcılığına Bir Bahış” başlıklı sunuş kısmında çalışmasının 12 yıl sürdüğünü, Tebriz, Karadağ, Zencan, Urmu, Horasan, Türkmen vb. âşık muhitlerinde Âşık Kurbani Destanı’nın çeşitli varyantların bulunduğunu ve bu varyantlardaki manzum kısımların Kurbani’nin şiir külliyyatının oluşmasında etkili olduğunu belirtmektedir (Qaraxanlı, 2010: 40-41).

3. Kurbani Hikâyesi

Azerbaycan’da halk hikâyesi karşılığı olarak “dastan” kavramı kullanılmaktadır (Alptekin, 1996: 79). Rus inkılabından sonra kullanılmaya başlayan *dastan* kavramından önce bu tür için hikâye / hikâyet, kıssa, nağil gibi adlandırmalar kullanılmıştır (Tehmasib, 2011: 64-65). Azerbaycan sahasında yaygın bir tür olan halk hikâyelerinin sayısının, Dede Korkut Hikâyeleri ve Köroğlu kolları (yirmi kol) da dahil, yüz elli civarında olduğu ifade edilmektedir (Tehmasib, 2011: 121). Bunlardan biri olan Kurbani Dastanı Kuzey ve Güney Azerbaycan’ın çeşitli âşık muhitlerinde üç müstakil versiyon etrafında on beş varyantı ile tespit edilmiştir. Hikâyenin versiyonları Gence, Diri ve Zencan (Zengan) versiyonlarıdır. Bunlar arasında en hacimli ve dolgunu Gence versiyonudur (Tehmasib ve Axundova, 2005: 10).

Çoğunluğu sözlü ortamdan derlenen hikâyenin Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü arşivinde 258 ve 282 numaralarda kayıtlı iki yazma nüshası mevcuttur (Ahundova, 2001: 2). Gence versiyonu ağırlıklı olarak bu yazma nüshalara dayanmaktadır. Azerbaycan sahasında defalarca “Kurbani Dastanı” yahut “Kurbani ile Peri” başlığıyla

³⁴ Salman Mümtaz’dan sonra Kurbani’nin şiirleri araştırmacıların ilgisini çekmiş ve Azerbaycan sahası âşık edebiyatı ile ilgili araştırmalarda Kurbani’nin şiirlerine de yer verilmiştir. Antoloji nitelikli bu çalışmalarda Kurbani’ye ait şiirlerin sayısı, hangi şiirler olduğu ve türleri Tariyel Abbasi tarafından tespit edilmiştir (2016: 32-33).

³⁵ Kazımov’un bildirdiğine göre (2006: 34-35), Azerbaycan sahasında XVII.-XIX. yüzyıllar arasında yazılmış cönklerde Kurbani’ye ait 10 kadar şiir bulunmaktadır.

yayımlanmış hikâye M. H. Tehmasib (2011: 359-360) tarafından “Mecazi muhabbet destanı” olarak tanımlanmakta ve destanın Kurbani’nin ölümünden sonra şiirleri üzerinden oluşturulduğunu ifade etmektedir.

Kurbani Hikâyesi, halk hikâyeleri sınıflandırmalarında *yaşadığı rivayet olunan âşıklar* (Boratav, 1988: 35-36) üzerine teşekkül etmiş *mecazi muhabbet destanları* (Tehmasib, 2011: 359-360) arasında gösterilmektedir. Azerbaycan sahasındaki kadar olmasa da Anadolu sahasında da Kurbani tanınmış bir âşıktır. Yukarıda değinildiği üzere bir yazmada, cönklerde, taşbaskılarda ve sözlü derlemelerde Kurbani hikâyesi ve şiirleri yer almaktadır³⁶. Çalışmanın sınırlılıklarını dikkate alarak Türkiye ve Azerbaycan sahası Kurbani hikâyesi varyantlarının mukayesesini başka bir yazıda değerlendirmeyi uygun görüyoruz.

³⁶ Çalışmanın konusu olan yazma hikâye varyantı dışında Anadolu sahasında Kurbani’ye ait şu belgeler, yayınlar ve çalışmalar mevcuttur.

Cönkler ve mecmualar: Kurbani’ye ait bazı şiirler cönk ve mecmualarda yer almaktadır. Örneğin Milli Kütüphanede Yz. Cönk 51, Yz. Cönk 97, Yz. A 5544/3 numaralarda kayıtlı cönkler ve mecmuada şiirleri vardır.

Taşbaskılar: Kurbani hikâyesi “Âşık Kurbani” başlığıyla iki taşbaskıda yer almaktadır. Basım tarihi ve yeri belli olmayan bu taşbaskılardan ilki 40 sayfa, ikincisi ise yarısı Varaka ile Gülşah hikâyesinin derkenarında basılı, yarısı ise normal basılı olarak 80 sayfadır.

Popüler yayınlar: Kurbani hikâyesi Türkiye’de ilk kez Mehmet Zeki Korgunal tarafından “Âşık Kurbani” başlığıyla 1935 yılında yayınlanmıştır. Halk kitapları anlayışıyla yayınlanan hikâyede Korgunal hikâyenin yazarı olarak gösterilmiş, yazarın hikâyeyi kimden derlediği bilgisine yer verilmemiştir. Korgunal’ın yayını taşbaskılardaki metinle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bunun dışında Kurbani’ye ait üç koşma M. Ş. Ülkütaşır (1940: 8-11) tarafından Halkbilgisi Haberleri Mecmuasında yayımlanmıştır.

Derlemeler: Aşık Kurbani hikâyesinin Türkiye sahasında üç derlemesi yayımlanmıştır. Bunlardan ilki A. Caferoğlu tarafından 1948 yılında *Terekeme Ağzı İle Hudutboyu Şarilerimizden Kurbani ve Şiirleri* başlığıyla yayımlanmıştır. Muş’un Bulanık ilçesinde bir Azerbaycan göçmeni ve Terekeme asıllı olan Aşık Namaz’dan alınan bu derlemede Kurbani’nin sevgilisinin adı Pörüzat olarak geçmektedir ve hikâyenin Gence versiyonuna yakındır. İkinci derleme ise Nejat Birdoğan tarafından Kurbani başlığıyla 1973’te Türk Folklor Araştırmaları’nda yayımlanmıştır (1973: 6671-6678). Makalede daha çok Kurbani’nin hayatı üzerinde durulmuştur. Kısa bir özeti verilen hikâyenin derlemesi 1965 yılında Rusya göçmeni kaynak kişi Aras Irmağ köylerinde yaşayan Ali Kurtak’tan yapılmıştır. Birdoğan, kaynak kişinin hikâyeyi defterinden okuduğunu, bu kaydın ise kaynak kişinin Kril harfli basılmış bir kitaptan kopya ettiğini anlattığı bilgisini vermektedir. Bu özet hikâyenin yukarıda sözü edilen Diri versiyonudur. Yazar ayrıca Iğdır’ın Pirço köyünden bir öğrencisinin derlediği bir başka Kurbani hikâyesi varyantının da çok kısa özetini vermektedir. Üçüncü derleme ise Kars’ın Akkaya ilçesi Demirkent Köyü’nde yaşayan Aşık Lütfi’nin 1985’te doldurduğu bir kasetten alınmıştır. Bu derleme Fikret Türkmen ile birlikte sekiz kişinin hazırladığı *Âşık Lütfi; Hayatı, Sanatı ve Hikâyeleri* başlıklı bir çalışmada yayımlanmıştır (Türkmen vd. 2011: 65-179). Aşığın anlattığı hikâyelerden biri olan ve Kurbani Hikâyesi başlığı ile verilen bu varyant, kuruluşu iytibatıyla Gence versiyonunun bir varyantıdır.

Tezler: Kurbani hikâyesi üzerine Türkiye’de üç yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bunlardan ilki Şahin Köktürk (1990) tarafından *Kurbani ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma* başlığıyla Samsun 19 Mayıs Üniversitesinde hazırlanmıştır. Çalışmada Gence ve Diri versiyonları ele alınmıştır. İkincisi Sevinç Ahundova (2001) tarafından *Bir Azeri Destanı Kurbani (Giriş-Metin-Tercüme-Dizin)* başlığıyla Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü’nde hazırlanmıştır. Çalışmada hikâyenin Gence versiyonun bir varyantı ele alınmıştır. Üçüncü çalışma ise Asena Gülsüm Güneş (2013) tarafından *Kurbani Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme* başlığıyla Ahi Evran Üniversitesi’nde hazırlanmıştır. Çalışmada hikâyenin Türkmen vd. tarafından yayımlanan ve Aşık Lütfi’ye ait anlatma incelenmiştir.

3.1. Kurbani ile Perüzat Hikâyesinin Çorum Varyantı

3.1.1. Hikâyenin Anlatıcısı ve Genel Özellikleri

Kurbani Hikâyesinin içinde bulunduğu yazma Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Risale adıyla 3147/1 numarada kayıtlıdır. Herhangi bir tarih verilmemiş olan Risâle'de Hikâyet-i Kurbani (1-28), Risâle-i Kerem ile Aslı (34-82), Hikâyet-i Asuman ile Zeycan (83-105) başlıklarıyla üç halk hikâyesi metni kayıtlıdır. Mecmuanın giriş sayfasında sonradan yazıldığı anlaşılan “Kurbânî ile Perüzâd, nakleden Çorumlu Hindlioğlu” notu düşülmüştür.

Yazmadaki Kurbani Hikâyesi, kırmızı mürekkeple yazılmış “Hikâyet-i Kurbânî” başlığıyla başlamakta ve 28 sayfadır. Sayfalar okunur durumda olup nesir anlatıların olduğu sayfalar 19, şiirlerin olduğu sayfalar ise 18 satırdan oluşmaktadır. Siyah mürekkeple yazılmış nüshada nesir ve nazım geçişleri kırmızı mürekkeple ayrılmış olup sayfa kenarları da kırmızı mürekkeple çerçevelenmiştir. Hikâyenin sonunda “Nakleden Çorumlu Hindlioğluna göre ve dahi Ahışalı merkûmun tahrîrin yazan üç cüz miktarı oldu dediler. Kıssadan hisse almağa bu kadar da kâfidir azîzim.” şeklinde bir not düşülmüştür. Ayrıca yazmadaki ikinci hikâye olan Kerem ile Aslı hikâyesinin son kısmında yazanın Ahmed Feyzî olduğu belirtilmiştir.

Yazmadaki bilgilerden anlaşıldığı üzere, Kurbani Hikâyesi Çorumlu Hindlioğlu adında biri tarafından anlatılmış, Ahmed Feyzî tarafından da kaleme alınmıştır. Yine yazanın ifadesine göre Kurbânî Ahışkalı'dır ve verilen metin Kurbânî hikâyesinin kısaltılmış şeklidir. Ayrıca hikâyeyi anlatan ve yazanlara göre bu hikâyenin tamamı üç cüz (yaklaşık altmış sayfa) kadardır. Belirli bir tarih verilemese de yazarın aktardığı bilgiler üzerinden Kurbani ve hikâyesinin Anadolu sahasındaki durumu hakkında bazı yorumlar yapmak mümkündür. Öncelikle Kurbani'nin memleketi Ahıska olarak verilmiştir. Bugün Gürcistan sınırları içinde kalan Ahıska bölgesi Azerbaycan sahasına yakındır. Kurbani'nin Ahışkalı olarak bilinmesi bu yakınlıkla ilgili olmalıdır.

Hikâyenin anlatıcısı / nakledeni Çorumlu Hindlioğlu'dur. Antatıcının âşık yahut bir hikâye anlatıcısı (kıssahan, meddah) olup olmadığı belirtilmemiştir. Bununla birlikte 1837 tarihinde Çorum vilayetinde Hindlioğlu Muhsin Ağa adına bir mektep yaptırma ve giderleri için akar temin eden bir vakfın kurulduğu tarihî kayıtlara geçmiştir (İlca, 2013: 165). Dolayısıyla 19. yy'da Çorum'da Hindlioğlu adlı bir ailenin var olduğunu söylemek mümkündür. Yazarın, “Çorumlu Hindlioğluna göre ve dahi Ahışalı merkûmun tahrîrin yazan üç cüz miktarı oldu dediler.” şeklindeki ifadesinden, en azından 19. yy Çorum vilayetinde, Kurbani Hikâyesinin anlatılmakta ve yazılmakta olduğu ve hikâyenin yaklaşık altmış sahife olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kurbani Hikâyesi'nin 19. yy Anadolu sahasında yaygın olarak meclislerde anlatıldığını ve yazıya geçirildiğini söylemek mümkündür.

Halk hikâyelerinin yazma nüshalarındaki başlangıç formelleriyle başlayan yazma varyant, halk hikâyelerinin yapısına uygun olarak nazım-nesir karışık şekilde kaleme alınmıştır. Hikâyede 26 şiir (92 dördlük) mevcuttur. Genelî koşma tarzında olmakla birlikte biri 8'li (geraylı), biri de 15'li (divani) hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirlerin söylenme bağlamları ise aşkını ifşa ediş, imtihan, sevgiliye yahut karşısındaki muhataba cevap niteliğindedir. Şiirlerde görülen bir ayrıntı da şudur: Hikâyenin yazarı şiirlerin bazı yerlerinde anlaşılmayacağını düşündüğü kelimelerin anlamları için not düşmüştür (zevrak: *gemi dimek; dal: ağaç dimek... gibi*). Nesir kısımların başlarında genelde “hikâye” ibaresi kullanılmıştır.

3.1.2. Hikâyenin epizotları

Kurbani hikâyesinin elimizdeki yazma varyantının epizotlarına genel olarak bakıldığında hazırlık epizotlarının bir özet sayılabilecek şekilde anlatıldığı görülmektedir. Hikâyeyi nakledenin bu varyantın bir özet olduğunu belirten ifadesi dikkate alındığında bu normal bir durum olsa gerektir. Diğer epizot bölümlerinin ayrıntılı olarak verildiği görülmektedir.

Kahramanın ailesi, doğumu ve eğitimi: Kurbani'nin babası Acem illerinde yaşayan Anka Bezirgan adlı zengin biridir. Anka Bezirgan'ın Recep, Şaban ve Kurbani adında üç oğlu vardır. Kurbani en küçükleridir.

Kahramanın âşık olması: Kurbani, çiftliğe giden ağabeylerinin arkasından gider, ancak yolda kaybolur ve Kırkların çadırında uykuya dalar. Uykusunda Karabağ'daki Ziyad Han'ın bacası Perüzet aşkına Kurbani'ye bade içirirler. Aynı şekilde Kurbani aşkına Perüzet'a da bade içirilir. Kardeşleri Kurbani'yi kendinden geçmiş bir vaziyette bulurlar ve bu durumunun sebebini sorarlar. Kurbani ilk şiirini söyleyerek Prüzat'a âşık olduğunu ifşa edince kardeşleri onu eve getirirler.

Kahramanın sevgiliyi aramak için gurbete çıkması: Kurbani Perüzet'ın peşine gideceğini söyleyince annesi engel olmak ister ancak ikna edemez. Kurbani, Karabağ şehrini ararken yolda bir dervişle karşılaşır ve dervişle kıyafetlerini değiştirir. Derviş kılığına giren Kurbani tekrar yollara düşer ve sora sora Ziyad Han'ın konağını bulur. Konağın önündeki dünür taşına oturan Kurbani Ziyad Han'a durumu anlatır. Ziyad Han durumu öğrenince kurbaniyi dövdürerek dışarı atar. Kurbani kendine gelince şehri gezmek ister ve bir sazıcı dükkânından saz alarak Mülkün Meydanı denen âşık kahvesindeki âşık mat eder. Durum Ziyad Han'a haber verilir ve Han, Kurbani'yi getirmelerini emreder. Kurbani saraya götürülürken Perüzet ile birbirlerini görürler. Serbest kalan Kurbani kıza bir şiirle aşkını ilân eder. Bunu duyan Ziyad Han âşığı huzuruna çağırır ve onu öldürme kararı aldirmek için meclisini toplar. Meclis, öldürülmeden önce âşığın dinlenmesi kararını alır. Kurbani'yi dinleyen meclis onun Hak âşığı olduğuna karar verince Ziyad Han kız kardeşini vermeye razı olur.

Sevgilinin bir başkasıyla evlendirilmek istenmesi: Kel Vezir Perüzet'ı oğluluyla evlendirmek istemektedir. Perüzet'ın Kurbani'ye verildiğini görünce durumu kızını Şirin Nigar'a anlatır. Nigr, Perüzet'a giderek Ziyad Han'ın kendisini Kurbani'ye verdiğini ancak onun gerçekten âşık olup olmadığını öğrenmek için sınamak gerektiğini söyler. Perüzet'a hizmetçi kıyafeti giydirerek kırk kızın toplantısında Kurbani'nin şiir söylemesini isterler. Kurbani hizmetçi kılığında su dağıtan Perüzet'ı tanır ve şiirlerini onun için söyler. Nigar iki âşığı ayıramayacağını anlayınca cadılara büyü yaptırırıp Kurbani'yi büyüyle ıssız bir adaya gönderir. Kurbani adadan kurtulmak için bir sal yapar ve içine oturur. Bu sırada kır atlı Hızır gelerek Kurbani'yi karaya çıkarır. Kurbani gece olunca gizlice Perüzet'ın bahçesine gelir. Kurbani başından geçenleri anlatınca Perüzet kavuşmalarını yalnızca dayısı Hüsrevî Şah'ın sağlayabileceğini söyler. Dayısına durumu anlatan bir mektup yazarak Kurbani'yi ona gönderir.

Kahramanın engeli kaldırmak için ikinci kez gurbete çıkması: Kurbani yolda Hüsrevî Şah'ın beldesinin altı aylık uzaklıkta olduğunu öğrenir. Sonunda Hüsrevî Han'ın konağına ulaşır ve mektubu verir. Durumu öğrenen Hüsrevî Han, Ziyad Han'a bir mektup yazarak Perüzet'ı Kurbani'ye vermesini emreder; Kurbani'nin de yanına otuz atlı vererek yolcu eder. Kurbani dönüş yolunda Hüsrevî Han'ın halasının şehrine uğrar. Hüsrevî Han'ın halası öldüğünden şehri kızını yönetmektedir. Şehri yöneten kız âşık olduğundan şehrine gelen âşıklerle imtihan olmaktadır. Kız, Kurbani'nin âşık olduğunu öğrenince, kendisinin

yenmesi hâlinde Kurbani'yi öldüreceğini, yenilmesi hâlinde ise onunla evlenip şehrin idaresini kendisine verme şartıyla, imtihan olmak ister. Kurbani ile kız perde arkasından atışrlar. Kurbani ilk deyişinde perdenin arkasındakinin kız olduğunu bilir ve imtihanı kazanır. Bunun üzerine kız, Kurbani'ye eşi olmasını ve yönetime geçmesini teklif eder. Kurbani başından geçenleri şiirle anlatarak teklifi reddeder. Durumu öğrenen kız da Ziyad Han'a Kurbani ile Perüzat'ı evlendirmesini emreden bir mektup yazar ve yanına otuz adam verip gönderir.

Kahramanın sevgilinin memleketine dönmesi: Bu arada Kel Vezir'in kızı Nigar Hanım Kurbani'nin Hüsrevi Şah'a gittiğini öğrenmiş, kavuşmayı engellemek için bir hile düzenlemiştir. Dört yol çatına bir türbe yaptırır ve cadı karılarına helva yaptırıp gelip geçene "Perüzat Hanım'ın can helvası" diyerek dağıttırır. Kurbani buraya gelip Perüzat'ın ölüm haberini alır.

Sonuç epizodu: Kurbani, kendisine gösterilen Perüzat'ın sahte mezarı başında bir âh çekerek ölür. Bunu duyan Perüzat da oraya gelip Kurbani'nin cesedi üzerine kapanarak ruhunu teslim eder.

Kurbani hikâyesinin Çorum yazma varyantının epizotları geneli itibarıyla yukarıda zikredilen versiyonlarla çeşitli benzerlikler göstermektedir. Ancak sonuç epizodu olarak Diri versiyonu ile paralellik gösterir. Yazma varyantta Kurbani, Perüzat'ın ölüm haberini aldığına sahte mezarın üzerine kapanarak bu acıyaya dayanamayıp ölürken Diri versiyonunda Kurbani yılan sokması ile ölür. Peri ise her iki anlatmada da Kurbani'nin mezarına / cesedi üzerine acıyla kapanarak ruhunu teslim eder. Bu yönüyle yazma varyantın hikâye kurgusu sonuç epizodu bağlamında Diri versiyonuyla benzerlik gösterir.

SONUÇ

Anadolu sahası cönkler ve mecmualardaki şiirleri, yazma ve taşbaskılardaki hikâye varyantları ile sözlü kültürde yaşatılan derlemeleri dikkate alındığında Kurbani, Azerbaycan sahası âşık edebiyatı temsilcilerinden olmasına rağmen Anadolu sahasında da tanınmış bir âşıktır. Eldeki kaynaklara göre Anadolu'daki Kurbani bilsinin 19. yy'a ait olduğunu söylemek mümkündür. Kurbani'nin şiirleri ile adına anlatılan hikâyesi, anlatıcılar ve yazıcılar tarafından işlenmiştir. Sözlü ortamdan derlenerek yayımlanmış Kurbani hikâyesinin varyantları Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan kaynak kişilerden elde edilmiştir. Derleme yerlerinin Azerbaycan'a yakınlığı düşünüldüğünde Azerbaycan sahası âşıklık geleneğinin Doğu Anadolu'da daha etkili olduğu ve bu sebeple de sözlü ortamda hikâyenin unutulmadığı söylenebilir. Bununla birlikte yazılı kaynaklar ile taşbaskılarda Kurbani'ye ait şiirlerin ve hikâyenin örneklerine rastlanması âşığın Çorum, İstanbul gibi yerlerde de bilindiğine işaret eder.

Ekte metni verilen yazma varyanttaki şiirler, şahıs ve yer adları, olay örgüsü gibi yönleriyle Azerbaycan ve Türkiye sahasındaki varyantlardan farklılık göstermektedir. Bu varyat, olay kurgusu olarak özellikle sonuç epizodu bağlamında hikâyenin Diri versiyonu ile benzerdir. İlk kez yayınlanan bu varyant Türkiye ve Azerbaycan sahaslarındaki Kurbani araştırmalarında ve Azerbaycan sahası âşıklık geleneğinin Anadolu sahasına etkisi konularında kaynaklık edecektir.

KAYNAKÇA

- Abbaslı, T. (2016). *Qurbaninin Poetik İrsi (Monografya)*, Bakı: Orxan Neşriyyat
- Caferoğlu, A. (1948). “Terekeme Ağzı İle Hudutboyu Şarilerimizden Kurbani ve Şiirleri”, *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, C. III, S. 1-2, s. 87-106.
- Ahundova, S. (2001). *Bir Azerî Destanı: Kurbani (Giriş-Metin-Tercüme-Dizin)*, İstanbul: Marmara Ü., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alptekin, A. B. (1996). *Halk Hikâyelerinin Motip Yapısı*, Ankara: Akçağ.
- Birdoğan, N. (1973). “Saz Şairleri: Kurbani”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.14, No: 284, s.6671-6678.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Dadaşzade, A. (1972). *Qurbani*, Bakı:
- Efendiye, P. (1992). *Azerbaycan Şifahi Xalk Edebiyyatı*, Bakı: Maarif Neşriyyatı.
- Güneş, A. G. (2013) *Kurbani Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme*, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ilıca, A. (2013), “Çorum’da Sosyal ve Kültürel Hayat”, *Çorum ve Kültür*, Çorum: Çorum Valiliği Yayını, s.155-177.
- Kazımov, Q. (2006). *Qurbani Eserleri* (2. Baskı), Bakı: Şarq-Qarb.
- Korgunal, M. Z. (1935). *Âşık Kurbani*, İstanbul: Beyazıd Bozkurt Matbaası.
- Köktürk, Şahin (1990). *Kurbani ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma*, Samsun: Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Menzuri, A. (1990). *Âşık Kurbani ve Peri Hanım*, Tebriz: İnşarâtı Yârân.
- Mümtaz, S. (1927). *El Şairleri*, Bakü: Azer Neşr Matbaası.
- Oğuz, M. Öcal (1993), “Azerbaycan Âşıklık Geleneği ve Dirili Kurbani”, *Milli Folklor*, S. 20, ss. 35–39.
- Paşayev, S. (1989). *Azerbaycan Folkloru ve Aşık Yaradıcılığı*, Bakı: ADU Neşriyyatı.
- Qaraxanlı, M. İ. (2010). *Âşık Qurbani Şerhler*, Tebriz: Neşr-i Axtar.
- Tehmasib, M. H. ve Axundov, E. (2005). *Azerbaycan Dastanları I.c.*, Bakı: Lider Neşriyat.
- Tehmasib, M. H. (2011). *Seçilmiş Eserleri II (Azerbaycan Xalq Dastanları Orta Esrlər)*, Bakı: Slavyan Üniversitesi.
- Türkmen, F. vd. (2011). *Âşık Lütü Hayatı, Sanatı ve Hikâyeleri*, Kars: Kars Valiliği.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1940). “Âşık Kurbani'nin Üç Manzumesi”, *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası*, C.10, S.109, s. 8-11.

Ek: Metin

Hikâyet-i Kurbânî

[1] Râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı âsâr, muhaddisân-ı rûzigâr şöyle rivâyet ve şu yüzden hikâyet ederler ki, Acem illerinde İran şehrinde bir bezirgân var idi. Adına Ankâ bezirgân derler idi. Malda ve hâlde noksânı yok idi. Dünya yüzünde üç evlâdı var idi. Büyüğünün ismi Recep, ortasının ismi Şaban, küccük oğlunun ismine Kurbânî derler idi. Dahî bezirgân-zâdenin şehrin civârında bir çiftliği olup senede bir defa hasâd vakti mahdumlarını gönderirdi. Yine günlerde bir gün gene hasâd vakti olup mahdumları çiftliğe gitmek murâd eyledikde Kurbânî'yi evde bırakıp gittiler. Kurbânî dahi gördü ki gitmişler. Der-âkıbet ata kulak verip arkalarından revân olup gitdi. Karındaşlarının ne tarafa gitdiğin bilmeyip bir tarafa revân olup gitdi. Dahî yolu bir çöl yazıya düşüp, birkaç gün gitdikden sonra yazının orta yerinde bir yeşil hayme zâhir oldu. Çadırın yanına varıp gördü ki bir âlâ çadır. İçine girdi ki içi boş. Kendisi dahi gayet yorulmuş idi. Atını bağlayıp çadır içinde yatıp uyudu. Meğer ol çadır kırkların çadırı imiş. Oğlan uykuda iken kırklar çadıra gelip gördüler ki çadır içinde bir mahbûb yatıp. Oğlanı çevre alıp durdular ve hem dahî müşâvere eylediler. Bazısı dedi: “Bunu mahaline getürelim.” Bazısı dedi: “Bunu içimize alalım.” Hâsılı kelâm içlerinden birisi cevâb etdi ki, “Bu oğlanı Kandehar şehrinin kazâsı Karabağ'da Ziyâd [2]

Han'ın hemşiresi Perüzât'a âşık edelim, devr-i kıyâmete kadar söylensin.” dedikde “pek münâsib” deyip oğlanın rüyâsında bir kadeh doldurup şunu “Perüzât'ın aşkına” deyip, oğlan dahi nûş eyledi. Kaldı ki kızın dahi ol tarafda rüyâda bir kadeh doldurup “Şunu sen nûş eyle ey kız!” dedikde kız dahi nûş eyleyip gâibâne birbirlerine âşık ve ma'sûk oldular. Oğlanın hasret ve aşkı kızı yakdı ve hasret olup kızın da aşkı oğlanı yakıp. Şöyle kim bî-karâr olup lâ ya'kil oldular birbirlerine. Kaldı ki karındaşları çiftliğinden gelip suâl etdikde cevâb etdiler ki, “Oğlan çiftlik tarafına sizi isteyü gitdi.” dedikde, der-âkıbet peşine düşüp aramağa gitdiler. Arar iken yolları ol çadır semtine varıp. Oğlanı anda bulup gördüler ki oğlan lâ ya'kil olmuş ve mecnûna dönmüş. Kendiden, “Bu keyfiyet ne?” deyü suâl etdiklerinde oğlan cevâb edip buyurdı ki, “Ben size sohbet ile anladamam, ebyât ile anlayayım.” dedi. Bunlara birkaç hâne ebyât söyledi, bakalım ne demiş:

Yatarken üstüme geldi erenler
Ya sen ne yatarsın uyan dediler
Sır gâibden bize dolu verenler
Şu devrân ki şâh-ı merdân dediler

Uyandım gafletten açdım gözümü
Erenler pâyına sürdüm yüzümü
Söyletdiler Hak söyledim sözümü
Seksen bin kelâmı beyân dediler

Üstüme uğradı imir hacısı
Derünümünden çıkmaz yârin acısı

Karabağ'da Ziyâd Han'ın bacısı
Verildi Mevlâ'dan ihsân dediler

Ali ile Gamber doldular bile
Gidesin cennetden *dârü'l mukame*
[3] Üçler yediler kırklar da bile
Al aşkın tasını iç kan dediler

Kurbânîm dalmışsın gam deryâsına
Âhûlar mekânı çöl ovasına
Bir hisâr çekdiler gönül pasına
Bu çark-ı dünyâyı dolan dediler

Hikâye: Karındaşlarına bu beyti beyân eyledi. Sonra atına süvâr olup hânesine getirip dadasına teslim edip merkûme geçen mâcerâyı beyân eylediler. “Güzelce gönlümüz eyleyelim” deyip kendileri çiftliğe azimet eyledi. Gelelim imdi Kurbânî'ye. Aşkımlı yenmeyip vâldesine “giderim” deyü ibrâm edip vâldesi haber anladamadı. Vâldesi atının başına sarıldı. Bunlar savaşta iken konşulukdan bir hatun gelip bunların keyfiyetine âgâh olup vâldesine cevâb eyledi. “Koyuversen bu oğlanı nere gidebilür? Şu depeye varınca karnı acıkır, geri gelir.” deyince atın koyuverdi. Kurbânî komşu hatunun sözi kendiye güç gelip geriye döndü. Hatunun kapusına gelip kendisini taşra çağırıp bu ebyâtı söyledi:

Gönül kalk gidelim garib illere
Anda bir şehir var adı Gence hey
Güzelleri mahbûbları hûbları
Anlar batmış mala mülke anca hey

Öpmek için gerdanında hâli var
Emmek için leblerinde balı var

Her kişinin tâze tâze yâri var
Felek bize takdı birden kanca hey

Kurbânî der visâline ermedim
Dest uzadıp gonca gülün dermedim
Îrân gezdim Turân gezdim görmedim
Güzellikde mahbûblıkda onca hey

[4] Hikâye: böyle deyip atına süvâr oldu, gitdi. “Kande Karabağ?” deyip gitmede. Günlerde bir gün bir çayır çemenlik yere, sahrâyâ dâhil oldu. Atın gemini alıp atı çayıra salıverdi. Kendisi dahi bir mikdâr tefekkürde kendi kendiye aytdı: “Bu sevdâyı bana verdin, bu atın günâhı nedir?” deyip atı âzâd eyleyip kendisi piyâde-yayan yola revân oldu. Giderken birkaç gün sonra yolda bir dervişe rast geldi. Selâm verdi. Derviş dahi selâmı alıp mükâlemeye başladılar. Esnâ-yı kelâmda dervişe teklif eyledi ki, “Gel baba seninle elbise, çamaşurlarımızı değış edelim.” dedikde derviş dahi “pek münâsib” deyip der-âkıbet elbiselerin değışdiler. Anın üzerine dahi bir mikdâr müsâit dostluk eyleyip derviş baba cân aytdı ki, “Birâder, sana bir suâlim var, amma doğrısın söyle.” deyip cevâb eyledi ki, “Birâder senin asbâbın âlâ, benim asbâbım ednâ. Ne aceb değış eyledin? Fikr-i taaccubda

kaldım.” dedikde, Kurbânî dahi cevâb eyledi kim: “Baba Cân, sana sohbetle anladamam, ebyât ile anladayım.” deyip dervîşe ne söyledi, bakalım ne demiş:

İki dinli hercailik ucundan
Tende cânım bî-mecâl gezer
Aldırdım cânânım rûh-ı revânım
Gönül bu dünyaya infîâl gezer

İstemem cihânda atlas ü kaba
Cihânın lezzeti bir pula caba

Bir zikke bir teber bir eski aba
Âşık-ı sâdıklar bu misâl gezer

Kurbânî der visaline eremem
Dest uzadıp gonca gülün deremem
Bir cerânın avcısuyum uramam
Gönül sahrasında pür melâl gezer

[5] Hikâye: Ebyât tekmîl olup dervîşe vedâ eyleyip yola revân oldular. Günlerde bir gün Karabağ’ın kenârına dâhil olup bir âdeme rast gelip suâl eyledi ki, “Ziyâd Han’ın konağı?” deyi suâl eyledi. Ol âdem konağın olduğu yeri tarif eyleyip revân oldular. Kurbânî dahi sora sora konağı bulup nazar eyledi. Gördü ki Karabağ şehrinde bir âlâ konak bünyâd olunmuş ki vasfı mümkün değil. Konağın iki tarafında iki taş var. Birinin üzerine oturdu. Meğer ol beldenin âdet-i resmi bu idi ki bir âdem bir kimsenin kızına (*talip*) olmuş olsa ol taş üstü oturur idi. Anla bilinürdi kim kızın dünürüdür. Dervîş kıyâfesinde Kurbânî taş üzerinde otururken Ziyâd Han dahi bir mikdâr âdem ile şikâra binmiş idi. Gördü ki taş üzerinde bir dervîş oturur. Gazaba gelip ta’zîr edecek oldukda, sonra fikr eyledi ki, “Bu bir gedâ dervîşdir. Gâlibâ bilmezlik ile oturmuşdur.” deyip bir adamına üç beş gurusu verip “Şu dervîşi def eyle.” deyip cevâb eyledi. Adam dahi yanına gelip aytdı ki “Ey dervîş baba, beğimiz sana ihsân gönderdi. Al bunu da git.” dedikde Kurbânî dahi dedi: “Ey âdem, ben para-gurusu âşıkı değilim.” dedi. Ol adam “Matlûbun nedir?” deyi suâl eyledi. Dervîş dahi cevâb eyledi ki “Matlûbum sizin elinizden gelmez.” dedi. Ol adam gazablanıp “Tez söyle, anca benim elimden gelür!” dedikde Kurbânî cevâb eyledi. Ziyâd Han’ın hemşiresi Perüzât’a Allah’ın emriyle dünürüm. Ol benim ma’sûkım, ben anın âşıkuyum.” dedikde der-âkıbet Ziyâd Han’a ol adam keyfiyeti ilâm eyledi. Merkûm dahi gazab eyleyip [6] bu meselli iş kendüye güç gelip geriye dönüp erbâb-ı divânı cem eyleyip keyfiyeti arz etdikde “Tiz dervîşi getirin.” deyü emr etdiler. Birkaç adam gidip Kurbânî’yi huzûra getirdiler. Meclisde suâl etdiler: “Ey oğul, dervîş baba, sen bu kapudan ne istersin ve harcın nedir?” deyü suâl eyledikde Kurbânî cevâb eyledi ki, “Doğrusı meşhur olan meseldir ki ‘söz saklayanda kalır’ fehdâsınca, Allah’ın emri ile Ziyâd Han’ın hemşiresi Perüzât Hatun’a dünürüm” dedikde bu söze herkes acebleyip birbirlerinin yüzüne bakdıkda esnâ-yı kelâmda Ziyâd Han suâl etdi ki, “Bu ne yaramaz işdir ki benim gibi hanın bacısına bunun gibi gedâ dervîş dünür ola?” dedikde meclisde adamlar cevâb etdiler ki, “Bu dervîş mecnûn imiş, bunun terbiyesi değnek olsun.” dedikde Kurbânî bî-çâreyi falakaya yıkıp bir mikdâr değnek urdılar. Sersem olup aklı başından gitdi. Ayağından tutup taşra sürüdüler. Ol mahalde bir mikdâr yatıp aklı başına gelip neye uğradığını bilmedi. Düşünürken tefahhüm eyleyip bildi ki dünki gün dükeldi idi. Kendini yokladı, bir yeri dutmuyor. Sabâh dahi yanaşmış idi. Der-âkıbet aklını başına toplayıp kalkdı. Yazı kenarına çıkdı, geri gidecek oldu ise de tekrâr tefekkür eyledi. “Ben şehre vardıkda Karabağ’a vardım, benden suâl ederler de varmamışsın dilerler, bir mikdâr çarşu bazârı temâşâ eyleyim” deyip geriye dönüp çarşudan tarafa revân oldu. Sora sora çarşuyu buldu. Gezerken yolu sazçı dükkânına geldi. Gördü ki bir adam dükkânda saz yapar, birkaç müşteri dahi temâşâ ederler idi. Kurbânî bunların aralarından [7] geçip seyretmeğe başladı. Bir vakitden sonra ol adamlar dağılıp Kurbânî yalnız kaldı. Sazçı dahi nazar eyledi kim bir dervîş boynun bükmüş durur. Sazçı dahi bir tersan adam idi. “Burda ne durursun ve saz çalma bilür misin?” dedikde Kurbânî de “Bilürem.” demiş bulundu. Sazçı dahi cevâb etdi ki “Ziyâd Han’ın bacısı Perüzât Hanım’a bir âlâ saz yapıyorum. Eğer hakkından gelebilirsen sana âferim, eğer çalamazsan başında

paralarım.” Kurbânî sazın eline alıp bir çalış çaldı ki nezîri yokdur. Sazcı dahi beğenip âferin eyledi. Tekrâr suâl etdi: “Derviş baba, türkü de söyleyebilir misin?”, “Elden geldiği kadar.” dedikde sazcıya hoş gelip etdi, “Dehan tarafda Mülkin meydânı vardır. Orada birkaç âşıklar imtihan olurlar, seninle evvel oraya gidelim.” dedikde “Pek münâsib.” deyip oradan yola revân olup gıtdiler. Kalabalıktan insân birbirlerini basarak temâşâ ederler. Bunlar da aralarından az irak âşıkların yanına vardıkda âşıklar dahi “şuarâ gelmiş” diyerek yer gösterdi. Oturdukda Kurbânî dahi sazı sıyıyıp fasıla başladıkda “Buyurun âşık baba, birkaç hâne ebyât söylen.” dedikde Kurbânî de sazın eline alıp birkaç hâne ebyât söyledi. Bakalım ne dimiş. Ahbâblar ve dost ve cândan azîzler. Aldı bakalım:

Anamın rahminde hâmile oldum
Elim atıp ben bir kana erişdim
Yokdan var eyleyip geldim cihâna
Sazım alıp bu meydâna erişdim

Lâmekân şehrinde vücûda geldim
Cânlardan bir ehl-i câna erişdim
Elden ele kandan kana süzüldüm
Şükr olsun bu meydâna erişdim

[8] Tarikatdan kemer çaldım belime
Ma’rifetden bir yol girdi elime
Hakikatden su bağlandı gölüme
Katre iken bir ummâna erişdim

Gözsüz idim gözsüzlerden göz aldım
Seme idim üstâzımdan söz aldım

Geç yetişdim murâdımı tiz aldım
Şükür olsun kânden kâne erişdim

Bir dilberin aşk odından odlandım
Belî dedim belâsına katlandım
Yer ü göğü yaradandan istedim
Kereme uğradım kâne irişdim

Bize virilmiş İncil Furkân
Yavrumun bakışı değer yüz bin kan
Hakkım bana virmiş zihn ile iz’ân
Elif dedim ben Rahmân’a erişdim

Der Kurbânî budur söz muhtasarı
Hem erenler evliyâlar serveri
Pirimden nüş etdim âb-ı kevseri
Dest uzadıp ben dâmâna irişdim

Böyle dedikde âşıklar taaccüb eyleyip “Aşk olsun sana ışıklık olsun al!” deyip Kurbânî’ye saz teslim eylediler. Kurbânî dahi mukaddem sazı aldığı adama al eyledi ve sazları teslim eyledi. Meğher Ziyâd Han’ın adamları ol meclisde bulunur. İşbu keyfiyette âgâh olup, Şâh’a haber verdiler ki “Dünki bizim terbiye eylediğimiz derviş bugün Mülkin Meydânı’nda bu meselli işledi.” dedikde tez adam gönderip istedi. Adamlar Kurbânî’ye varıp “Şâhımız seni ister.” deyip Kurbânî’yi alıp getirdiler. Gelince yol kızın sarayı altına uğradı. Kız dahi câriyelere emr eyledi ki, “Tezden bu gürültüden bir haber getirin.” dedikde câriyeler gıtdiler, gözlediler. Andan kız pencereden Kubânî gelirken nazar eyledi, gördü ki rüyâsında görüp hayâlîne meyl ettiği [9] Kurbânî’dir. Tiz yerinden Hanım adamlara cevâb eyledi ki, “Bunu birağın” dedikde adamlar geriye çekildi. Oğlan dahi yukarıya bakıp gördü ki rüyâsında gördüğü Perüzât Hanım’dır. Ve anda kız oğlanı görüp çoşdu. Hemân Kurbânî aldı bakalım:

Bakıp bu hâlîme sen olma melûl
Cefâyı çekmeyen sevdâkâr olmaz
Gam yiyip gam çekme dîvâne gönül
Rûzigâr* her zaman başa dâr olmaz

Kendün bilmez ile kalkıp oturma
Aklın zâye verip zihnîni yitirme
Sevdiğim gönlüne şüphe getirme
Öne dağ ursan da ize kâr olmaz

Siyâh zülfün mâh yüzine dara gör
Bunda yol sevdâdır sen de göre gör
Der Kurbânî şu derdine çâre gör
Sevdâya düşende nâmus âr olmaz

* Yazanın notu: *bu dünyâ dimek*

Bu ebyâtları işidip kız dahi oğlan için aldı, bakalım ne demişdir, ne ebyât, eş'âr söylemiştir:

İntizâr çekmekden kan ağlamakdan Şeydâ bülbül gibi işim zâr olur Gündüz sabrım kalmaz gece karârım Hasretinden gönül bî-karâr olur	Her kim haber verir han kardaşıma Rûz-ı mahşer günü yeri nâr olur Bu aşkın elinden dâd eyledim dâd Ne gelir elimden Mevlâdan imdâd Kurbânî'den ayrı düşse Perüzât Cümle dertler vücudunda var olur
---	---

Hikâye: Bunlar bu hâlde iken gammâzın bağı yuka olur. Ne ki olan keyfiyeti Ziyâd Han'a bir bir takrîr eylediler. Ziyâd Han emr eyledi ki "Tez oğlanı getirin." [10] dedikde kendisi meclis cem eyleyip müşâvere eyledikde Ziyâd Han cevâb eyledi ki "Mukaddem bizim terbiye eylediğimiz derviş Mülkin Meydânı'ndaki âşıkların sazlarını almış deyi ihbâr etdiler, "huzûruma getirin" deyi emr eyledik. Adamlarımız getirir iken hemşiremizi dahi pencereden görüp, birbirlerine ebyât, eş'âr söylemişler. Keyfiyeti bana ağır gelip, katline emr eyleyeceğim." dedikde meclisde dahi cevâb eylediler ki, "Gel Şâhım sabr eyle, belki Hak âşığıdır, efendiye ziyân olur." dedikde, "Eğer beyhûde âşık ise bildiğin işle." dedi(ler). Cevâb eyledi, "Cellâd gelsin!" Cellâd geldikde cellâda tenbîh etdiler ki "Derviş gelip mikdârını anladıkda sana işâret eyler, el kılıcın kabzesinde hâzır durasın. İşâret keyfiyeti malûm oldukda der-âkıbet üryân-ı kılıç eyleyip işin tamâm eylesin" deyi dikkat ile tenbîh eylediler. Bir de gördüler kim Kurbânî'yi huzûra getirdiler ve yer gösterdiler. Kurbânî dahi geçip oturdukdâ ve merhabâ tekmîl oldukda cevâb etdiler ki, "Derviş Baba, bu ne meyil? Keyfiyeti bizlere ilam eyle." dedikde Kurbânî dahi başladı geçen mâcerâyı takrîr eylemeğe. Çadırda rüyâ görüp Kırklar rüyâsında Perüzât'ı gösterip ve Perüzât'ın aşkına doldurup nûş eylediklerini, Karabağ şehrinin olduğunu ve yolda dervişe rast geldiğini ve şehrin kenârında adamla buluşup ve konağı haber alıp ve konağın köşe taşına oturduğunu ve Şâh ava giderken rast gelip ve Perüzât Hanım'ı Hak emri ile dilek eyleyip ve Şâh dahi gazaba gelip "git" dediklerini ve andan Mülkin Meydânı'nda âşıkların [11] mâcerâsını ve anda Perüzât ile buluşup ebyât söylediklerini bir bir beyân eyleyip hâsıl-ı kelâm, "Ben anın âşıkıyım ol da benim maşukum." deyip cevâb tekmîl eyledikde meclis fikr eyleyip cevâb eyledi ki, "Mutlaka sen anı rüyada gördün?", "Beli gördüm." dedikde cevâb eylediler ki, "Ebyât ile Hak âşıkı isen azâsında olan nişânları bir bir beyân eyle." dedikde, Kurbânî sazın ele alıp bakalım meclisde ne dedi. Ebyât-ı Kurbânî, ahhâb-ı yârân:

Gönül sevme dedim hûblar hûbunu Anın her müyında yüz bin kan olur Nagâh seni derde giriftâr etdi Bilmek olmaz gamzesinde âl olur	Elindeki zülfikârı dal* olur Kamer ne dolandır şems ne yakar Katreler kaynaşıp ummâna akar Der Kurbânî her kim şâha kem bakar Anın vücûduna ten zevâl olur
---	--

Cemâl-i Yûsuf'un hüsn-i Yakûb'un
Âleme şân verir zerresi hûbun
Beli ince boyu uzun mahbûbun
Zenehdânın çevre yanı hâl olur

Ulu divanlarda söylenir adım
Arşa direk direk olur feryâdım
Su yerine kan içen cellâdım

* Yazanın notu: ağaç dimek

Hikâye: Bu ebyâtı meclise beyân eyledikde “Bunun Hak âşıkı olmasına şübhe yok.” dediler. Ziyâd Han dahi “Gerçek âşık imiş, ben hemşiremi vermeğe râzı oldum.” deyince ahâlî-i meclis el kaldırıp oğlana kızın duâsını edip “Mübârek olsun.” dediler. Kaldı ki Ziyâd Han’ın bir veziri var idi. Adına Kel Vezir derlerdi. Meğer ol kızı oğluna matlûb eder imiş. Bu keyfiyet olduğuna kederlenip evine geldi. Vezirin de bir kızı var idi. Şîrîn Nigâr derler idi. Nigâr Hanım pederini melûl gördü ki yüzinde melâlet var idi. [12] Suâl etdi: “Ne kederin vardır?” dedi. Pederi cevâb etdi ki, “Bugün meclisde Perüzât Hanım’ı bir derviş abdâl dört hâne ebyât söylediği için bu abdâla damâd etdiler.” dedikde kız dahi derhâl Perüzât’ın yanına varıp keyfiyeti ilâm eyledi. Kız dahi cevâb eyledi ki, “Ben ana varırım. Ben ana âşıkım. Ol benim maşûkum.” dedikde Nigâr Hanım, “Dur bakalım, hâs bakçaya davet edelim, kırk kız donadalım; sana dahi müsta’mel libâs giydirelim, eğer seni bilip sana lâyıkiyla ebyât söylese gerçek âşıktır.” deyince, bunun üzerine karar verip Nigâr Hanım ol kırk dâne kızı bakçaya davet eyledi. Perüzât eski libâs lar giyip hizmetçi oldu. Ba’de Kurbânî’ye adam gönderip alıp getirdiler. Kurbânî gördü kim Perüzât Hanım kızlara hizmet edip su dağıdır. Nigâr Hanım aytdı ki, “Kurbânî’ye dahi su ver.” dedi. Kız dahi suyu verdi. Oğlan alıp nûş etdi. Bakalım ne kıza ne söyledi:

Ol cânânım bana verdi bir bâde
Ara yerde dönen sâkî tanıklıdır
Bu aşkı sevdâsı düşdi serime
Gönül ne uykudadır ne uyanıklıdır

Gerdânına dökmüş zülf saçağını
Misk-i anber bürümüş sol u sağını

Bak şu bağbân da ıssız koymuş bağını
Hoyrat eli değmiş gül budanıktır

Hani öyle yâr ki yârine döne
Merhamet eyleye hâli perişâna
Der Kurbânî düşdün aşk-ı cânâna
Durulmaz bu gönül pek bulanıktır

Hikâye: Böyle dedikde Nigâr Hanım cevâb eyledi ki, “Bire Kurbânî, sen bu meydândaki hizmetçi üzerine söz söylersin. Bu meydânda kırk kız var. Bunların merâmına göre söyle. Maşûkun bunların içindedir, ayırd eyle.” dedikde Kurbânî dahi sazı aldı, bakalım ne kelâm söyledi:

[13] Deniz kenârında olur adalar
Yel esdikçe zülûflerin saralar
Oturmuş bir alay melek zâdeler
İçki karmış otağından sakınır

Bulutlar oynasır çark-ı felekde
Gözüm kaldı yeşil donlu melekde
Bir eli elimde dilim dilinde
Hem bir elim ayağından sakınır

İki engel birbirine atıldı
Çeşmim yaşı deryâlara katıldı
Doğram doğram oldu meze dutuldu
Yandı cânım ocağından sakınır

Der Kurbânî devrân kalınca
Cânım çıkdı doğru haber alınca
Uzun gecelerde sabâh olunca
Yandı bağrım bıçağından sakınır

Böyle deyince Nigâr Hanım cevâb etdi: “Behey Kurbânî, ne lâzım ki bu hizmetçiye söyler durursun. Bu duran kırk kıza söyle veyâhud bize söyle.” dedikde Kurbânî sazın eline alıp bakalım ne söyledi:

Ey selâtîn âşıkların serinde
Siyâh ebrû gibi pîç ü tâb olmaz
Perüzât hüsnüne mâlik olanlar
Bîdâr olur gözlerinde hâb olmaz

Mısır şehri derler ana varmışım
Yûsuf Züleyhâ dâmâne ermişim
Ben felek ayını gökde görmüşüm
Yerde hüsnün gibi mâh u tâb olmaz

Kaşların arası emîr-i hacıdır
Yâr senin bir büsen dert ilâcıdır
Şerbet şeker kand-ı nebât acıdır
Leblerinden akan meğer nâb olmaz

Kurbânî der yârda kaldı nazarım
Kırklar meclisinde kim oldu yârim
Dünyâda sen sağ Telli Nigârım
Bir ben ölsem dünyâ hiç harâb olmaz

[14] Kubânî bu ebyâtı söyledikde Nigâr Hanım cevâb eyledi ki, “Gelin kızlar gidelim. Bu oğlan Perüzât’dan gayri başkaya söz söylemez.” dedikde kızlar dağıldılar. Şirîn Nigâr dahi evine geldikde fikr eyledi kim “Bu iş böyle olmaz, bir çâre edelim.” deyip birkaç dâne sihirbâz mekkâr avrat getirip başladılar oğlana sihr eylemeğe. Gelelim bizim hikâyemiz, oğlan ile kızda. Ol vakit kırkı gitdikde bakçada oğlan ile Perüzât yalnız kalmış idi. Oğlanın derûnuna geldi ki, “Pek yakınlık eylemeyim, zîrâ haramdır.” deydi. Kızın derûnuna geldi ki, “El oğlu değil mi? Gâlibâ âlâ elbise ile kırk dâne kız gördükde bizden meyli kalkmış.” deydi. Birden oğlan tefahhüm eyleyip ve sazın eline alıp kıza birkaç hâne ebyât söyledi:

Behey ala gözlü dilber	Tâ ezelden meşhur sözdür
Geldin yürü geldin dönme	Gelme gelme geldin dönme
Cândan azîz kafadârim	
Geldin yürü geldin dönme	Kurbânî der görüşelim
	Ummânlara karışalım
Derdimi deftere yazdır	Küsdün ise barışalım
Derûnumda yanan közdür	Geldin yüri geldin dönme

Böyle deyip bir âh çekip arkası üzere yıkılıp bihûş oldu. Kız dahi hayretde kaldı. “Acaba buna ne hâl oldu?” derken aklına geldi ki oğlan sihir keyfiyetine dūçâr oldu.” deyü tez oğlanı ol arada bırakıp Nigâr Hanım’ın evinden yana revân oldu. Gitmezden mukaddem kızın eliyle işlediği bir âlâ çevresi var idi. Muhkem oğlanın bâzûsuna bağlayıp revân oldu. Gelip gördü ki döndereceği kalmamış; Perüzât Hanım vardıkda sihir tamam olmuş, usturlablar dağılmış. Perüzât Hanım Nigâr Hanım’a bir mikdâr laf söz eyledi ise de ne çâre geçmiş, gitmiş deyü girü [15] bakçadan yana revân oldu. Gördü kim oğlanın yerinde yellere eser, gâib olmuş. Meğer oğlanı câzûlar deryâ ortasında bir ıssız adaya atmışlar idi. Kız gelip boş buldukda bir mikdâr ağlayıp “Çârem yok, kader-i İlâhî bu imiş.” deyip bakçadan konağma revân oldu. Kızı bunda koyalım, gelelim oğlana: Ol zamân câzûlar sihr eyleyip adaya atmışlar idi. Oğlan uykudan uyanmış gibi gözünü açıp gördü ki ne bakça var ne kız var. Bir ıssız kırdır. Kendi kendiye acebleyip “Bura ne taraf, ya beni buraya kimler getirmiş ola?” deyip kırın kenârını dolanmaya başladı. Gördü ki bir ada; etrafını deryâ ihâta eylemiş. Kuş dahi olursa da uçup gitmenin kâbili yokdur. “Acabâ yâ Rab benim hâlim burada nice olur?” deyip bir mikdâr zâr eyleyip yine evvelki oturduğu yere gelip bu ebyâtı söyledi. Bakalım ne demişdir:

Giden gitti vatanına ulaştı.
Baykuş tek vîrânda kalan ben oldum
Sular çoşdu yollar aşılmaz oldu
Zevrakda* ummâna dalan ben oldum

Bir mahbûb sevmişim sadâkatından
Çevresin bağlamış itikâdından
Öyle bir civân marifetinden
Ayva tek sararıp solan ben oldum

Der Kurbânî kaldı yâr âsmânda
Canân nerde ise cân olur orda
Yakûb gibi çok ağladım Kenân’da
Yûsuf gibi çâre kılan ben oldum

* Yazanın notu: *gemi dimek*

Böyle deyip bir mikdâr fikr eyleyip kendi kendiyeye aytdı: “Böyle bağırıp çağırma ile olmaz. Buna bir çâre kılmak gerek.” deyip gitdi. Bir aradan ot ve kamış cem eyleyip ve bâzûsundaki çevreyi görüp maşûkî hatırına düşüp âh eyleyerek cem eylediği otu ve kamışı ve bir cemine el urup bir cemini kesip başları ile utup [16] ve kamışı bağlayıp bezinden düzdüğü varakı deryânın kenârına getirip içine girip ummâna kendisini atıp “Yâ Rab, sığındım sana.” deyi münâcâta başladı. El yüze sürüp bir de gözün açıp gördü ki bir kır atlı zâhir olmuş. Acebleyip “Bu atlı ne taraftan geldi ola?” derken birde atlı kendinden suâl eyledi: “İşbu adaya ne sebeble düşdün?” dedikde Kurbânî geçmiş mâcerâyı nakl eyledi. Tekrâr suâl eyledi: “İşbu kayığı neylersin?” dedikde Kurbânî, “Öte geçeceğim, murâdım.” dedikde ol adam: “Gel berü, şu atın arkasına.” deyip Kurbânî’yi atın arkasına aldı. “Yum gözün!” deyip Kurbânî’ye gözünü yumdurdu; atı sürdü. Giderken Kurbânî’nin aklına düşdü ki “Benim olduğum yerin etrâfı deryâ idi. Bu âdem ne cihetle yol buldı?” deyi gözün açmak murâd eyledi. Ol âdem “Yum gözün!” deyip tekrâr ikdâm eyledi. Bir de beş on dakika geçer geçmez atın başını çekdi. Gözün açıp Kurbânî atdan aşağı inip bakdı ki karşıdan bir şehir görünür. Bakarken ol adam gâib oldu. Meğer Hızır Aleyhisselâm imiş. Şimdi Kurbânî tefahhüm eyledi. Bilip pişmân oldu ki “Niçün ben hâlimi arz eylemedim?” deyi pişmân oldu. “Ne çâre, elden çıkdı.” deyip şehirden yana revân oldu. Karşıdan bir âdem zâhir oldu. Berâberine gelgikde nazar eyledi kim bir Yahûdî imiş. Yahûdî’den suâl eyledi kim, “Bu şehre ne derler?” dedi. “Buna Karabağ derler.” deyi cevâb etdikde Perüzât’dan suâl eyledi ve Perüzât ahvâlini bildiği kadar söyleyip mâcerâyı haber verdi. Yahûdî, “Doğrusunu söyle, Kurbânî sen misin?” dedi. Kurbânî dahi sazın eline alıp Yahûdî’ye birkaç hâne ebyât söyledi, bakalım ne dedi:

Bir canân sevmişim sizin ülkeden
O da bu dünyanın serâseridir
[17] Aydur mâh cemâli gündür şulesi
O da ben garibin kafadârıdır

Duysa canân geldiğimi cân eyler
Cânını dostuna hem kurbân eyler

Bakmaz mısın gamzesiyle kan eyler
Melekler şâhının sitemkârıdır

Der Kurbânî iki zülfün şeydâdır
Anlıma yazılan takdîr-i Hudâdır
Görenler dediler bu ne sevdâdır
Perüzât Hanım’ın yadigârıdır

Yahûdiye bu ebyâtı söyleyip ve kızın keyfiyetine âgâh olup şehirden yana revân oldukda ikinci zamânı idi. Tefekkür eyleyip dedi ki, “Eğer gündüz şehre girersem bir belâya giriftâr olurum.” deyip bir mikdâr sabr eyleyip gece vakti şehre girip sürdü, Perüzât Hanım’ın bakçasına geldi, bakdı ki kapu bağlanmış. “Aceb ne semtten girsem?” derken bakçanın etrâfını dolanmağa başladı. Gördü ki bir su deliği var. “Acaba işbu su deliğinden sığabilir miyim?” deyip evvelâ sazın sokdu, kendisi bin belâ ile bakçadan tarafa geçdi ve sazın alıp bir gül ağacı dibinde sâkin oldu.

Gelelim bizim hikâyetimiz Perüzât Hanım’a geldi. Sarâyının câriyeleri ile otururken kendiyeye bir sevinç zuhûr eyledi. Cârîyelere cevâb eyledi ki, “Kızlar, bana bir hâl vâkî oldu. Şöyle zannım ki benim maşûkum Kurbânî ya öldü ya geldi. Bakçayı bir yoklan.” dedi. Kızlar süratle gitdikde aşağı yukarı aradılar. “Bir şey yokdur, kimse yokdur.” deyi geldiler, kıza haber verdiler. Kız dahi cevâb etdi ki “Benim yatağımı havuzun başına serin bu gece.” Yatağımı havuzun başına serip teklif eylediler. Kız dahi yatağa girdikde cariyelere emir verdi, dağıldılar. Kız dahi yalnız kaldıkda Kurbânî havuz tarafına nazar eyleyip gördü ki [18] havuz başında bir karartı var. “Aceb ne ola?” diyerek yanına geldi, gördü ki maşûkî kız. Uyardıp kendüyü bildirip birbirleriyle müsâhabete başladılar. Kurbânî dahi başından geçen mâcerâyı söyledi. Kız dahi cevâb eyledi ki, “Canım ve gözüm Kurbânî, sana bir nâme vereyim. Dayım Hüsrevî Şâh’a ver, işin biter.” dedi. Bu keyfiyet burda kalsın, tekrâr kız cevâb eyledi ki “Her zamân böyle fırsat ele girmez, bugün fırsat günüdür. Gel benim

dizime yat da her bir azâma lâyıkına göre bir hâne ebyât söyle.” dedikde Kurbânî kızın dizine yatıp ol mâh cemâline nazar eyledikde bir kere aşkından cezbe eyleyip sazın eline alıp her azâsına lâyıkına göre ebyât-ı eş’âr eyledi ve söyledi. Bakalım ne dedi:

Zer-nişân hacerden nâr-ı hicrana	Kerem zâde kendi muhabbet bî-hadd
Ziyâ verir şu cihana gözlerin	Aslı mehâbetli bir melek sûret
Melekler düzülmüş sol u sağına	Yakut zümrüd her dürlü zeberced
Taht eyledi Süleymân’ı gözlerin	Eylemiş gevher-i kânı gözlerin

Dünyâsın düzmeden üzmüş üzülmüş	Gözlerin aladır okdur müjgânı
Mey içüben ala gözler süzülmüş	Karabağ şehridir yârin mekânı
Âyetle hüsnüne Mushaf yazılmış	Der Kurbânî değer cümle cihânı
Taksîm eder hem Kurânı gözlerin	Kul eyledi şol İrân’ı gözlerin

Böyle dedikde kız cevâb verdi ki “Hemân gözüme mi müştaksın, yâhüd sâir azâma mı?” dedikde sazın eline alıp bakalım ne söyledi:

[19] Geç uzan mihrâba sînem vekili	Nemse vü Moskofdan alır harâcı
Kudretten süzilmüşdür zülfün	İrân’ın Tîrân’ın şâhı zülfün
Avçün toğan ömrün verir beyhûde	Kurbânî der dilber gafletden uyan
Âşıkın post u penâhı zülfün	Sakın gizli sırrın eyleme beyân
Mekke’den Medîne’ye günde bir hâcı	Ânına yazılmış âyâtü’l-Kurân
İsfehân şehrinde dileyür bâcı	Âşıkın kelâmullâhı zülfün

Böyle dedikde kız cevâb eyledi ki, “Gel beğim, bu iş böyle olmaz, bunun bir çâresine bakalım. Çâresi dahi şöyle ki benim bir dayım vardır. Adına Hüsrev derler, ana bir nâme yazalım getirip de karşısına otur, söyle. Çâresi olursa andan olur.” dedi. Tez, kız bir nâme yazıp oğlanın eline verdi. Alıp berâber bakça kapusına geldiklerinde oğlana bir firkat gelip âh eyleyip sazın eline alıp bunu söyledi:

Avcıların küccük iken beslemiş	Zehirden acı ayrılık günleri
Basdık yeri çemen oldu cây oldu	Kaşların turreti gönül mihrâbı
Sen ağlama ben gözlerin sevdiğim	O da benim oldu kismetim payı
Dert benimdir sana noldu vay noldu	Kâf Dağın yükletsem derde tay oldu

Gökden indirirler Hakkın kelâmı	Meclisinde al kadehler düzüldü
Kâğıt üzerine yazar kalemi	Mey içüben ala gözler süzüldü
Bir âh etsem gark eyliyor âlemi	[20] Der Kurbânî elim yardan üzüldü
Gözüm yaşı ummân oldu çay oldu	Bugün âhir zamân oldu hây oldu

Böyle dedikde vedâlaşıp Kurbânî mektûb alıp revân olmadan yedi adım gidince bir firkat ve keyfiyetleri olan mâcerâ aklına gelip ebyât söyledi:

Niyâzım bu senden ey servî kâmet	Bir zaman kul oldum sevdiğim sana
Vâkıf ol hâlime bil süründürme	Var mı bencileyin bil süründürme
Nice süründüm kalmadı tâkat	Yanıkdır vücûdum bir de sen yakma
Bari bir insâfa gel süründürme	Bil kalb-i mahzûnum hâtırım yıkma
Hışm ile yüzünü çevirme bana	Kurbânî yüzüne hışımla bakma
Bilmeyip kadrimi dönme bir yana	Düşâr-ı kurbet ile yol süründürme

Böyle deyip kıza, “Ben sana hasretim.” deyip yola revân oldu. Günlerde bir gün giderken bir imama rast gelip, ricâ eyleyip, imamı eğledi. Mektûb çıkarıp imama sundu. İmam okudukda cevâb etdi ki, “Oğul, bu senin işin başa çıkmaz bir hâl. Hüsrevî Şâh’ın beldesi buraya dahi altı aylık yoldur.” dedi. Sonra imam, “İzin vir gideyim.” dedi. İmâm revân olup gitdi. Kurbânî’ye dahi bir firkat gelip bunu söyledi:

Şahin elden uçdu yine gam geldi	Olanca aklımı başımdan yâr aldı
Çıkmış âsmâna ne dolanayım	Olmuşam dîvâne ne dolanayım
Senden ayrılmışım kılsın kim imdâd	
Ya Sultân Han’a ne dolanayım	[21] Der Kurbânî budur Hak’dan niyâzım
	Âsmâna çıkdı dâd ü feryâdım
Müdfret geldi dost bağından bâr aldı	Nidem dutdum melâikler şehhâdım
Kırmızı gül çevre yanın hâr aldı	Olmuşum pervâne ne dolanayım

Böyle deyip yine yoluna revân oldu. Bir mâh bir mâh derken günlerde bir gün Hüsrevî Şâh’ın beldesine dâhil oldu. Gördü ki bir mikdâr sâbiler aşık oynarlar. Anlardan Şâh’ın konağın suâl etdiyse çocuklar anı azarladılar. Ba’de bir ihtiyâr gelip suâl etdikde Kurbânî, “Şâh’a arzuhâlim vardır.” deyip konağını haber aldı. Dediler ki, “Şâhımız âdet budur ki senede üç gün tahtında oturup adâlet eder. Sonra hareme girer, tâ kim sene tamâmına kadar çıkmaz. Şimdi girmişdir, günün gözetmek gerek.” dedikde, Kurbânî dahi cevâb etdi ki “İmrahora ilet, ol günün verir.” deyip seyislerden imrahoru suâl edip buyurdu ki, “Sana ne lâzım imrahor, işde ekmek, işde bir mahal.” deyip yer gösterdiler. Ahşâm dahi olmuş idi. Herkes yatıp uyudular. Kurbânî dahi yatdıkdâ cevâb etdi ki, “Şâh geliyor, atlara bakın.” dedikde cevâb etdiler ki, “Ahurda yatıp Şâh’ın rüyunu mu görürsün? Edebinle yat!” Herkes yine râhat oldukda Kurbânî tekrâr edip insânları uykudan uyardıkda seyisin birisi eline kürek alıp “Bize bugün belâ mı geldin?” deyip bir mikdâr cezâ verdi kim aklı sersem oldu.

Kurbânî’yi burda koyaltım, bizim hikâyemiz Şâh ile imrahora geldi. Ol zamân Şâh’a kız karındaşıdan bir âlâ at gelmiş idi. Merkûm dahi Şâh’a vasf etdikde Şâh’ın gönlü görmek murâd etdi. İmrahora suâl etdi: [22] “Ahura varıp atı görmek ziyânı var mıdır?” dedikde cevâb etdi ki “Şâhim, sen âdet etmişsin, hiçbir ziyânı yokdur.” deyip seyislere haber bildirdiler ki “Şâh geliyor, ahuru temiz eylen.” dedikde seyisler mumları yakıp, sandalyeleri parladıp bir de baktılar ki imrahor ile berâber geliyor. Şâh içeri girdi, sandalyeye geçip oturdu. Atı önüne çekdiler. Şâh bakarken Kurbânî de durdu tefekkürde: “Varsa mı, varmasa mı?” derken “Bu fırsad her zamân ele girmez.” deyip önüne koşdurup erkân üzre arzuhâli Şâh’a verdi. Şâh dahi nazar eyleyip mefhûmı ne olduğunu bilip anlayarak okudu ve keyfiyet malûm oldu. Ana suâl etdi ki “Sen Perüzât Hanım’ı gördün mü? Bu keyfiyetler sahih mi, değil mi?” dedi. Kurbânî dahi geçen sergüzedeyi beyân eyledikde Şâh dahi aceb lenip cevap etdi ki “Bana bir dahi beyân söyle, ben dahi ne olduğun bileyim.” Dedikde, Kurbânî sazın eline alıp bu ebyâtı söyledi. Bakalım ne demiş:

Seni duyup arz-ı hâle gelmişim	Getirdiler dağa taşa saldılar
Bile gör hâlimden güzel Şâh benim	Hâzır elde iken toğru râh benim
Gönlümün dermânı rûh-ı revânım	
Vâki ol hâlîme gâh be-gâh benim	Der Kurbânî sultânımı hanımı
	Gözden dökdüm yaş yerine kanımı
Yiğit olan kavgâ diler kan diler	Şâh’a peşkâş çekdim tatlı cânımı
Sarrâf olan gevher diler lâl diler	Cândan gayri yokdur bir matâh benim

Böyle deyince Şâh insâfa gelip başladı ağlamağa. Tez emr eyleyip dîvid kalem getirdip Ziyâd Han’a bir nâme yazdı ki “Ben bu işe âgâh oldum. Bu adam [23] Hakk’a âşık imiş.

Nâmemiz vaslında Perüzat Hanım'ı bu adama akd-i nikâh eyleyin. Eğer aksi edersen sonra asker çekip tâcını ve tahtını ve ilini kırdırırım.” deyip nâmeyi tamâm eyledi. Kurbânî'nin eline verdi ve kendisine otuz dahi atlı yoldaş katıp gitti. Ve dahi bir âlâ at emr etdikde Kurbânî dahi cevâb etdi ki “Şâhım, kulun aşk atına süvâr olmuşum. Bana at yaramaz, piyâde giderim.” dedikde at mekes olup kendisi piyâde otuz atlı ile revân oldu. Yolda giderken sevdâ-yı aşkı ile yarım sâat ileri giderdi. Etbâasından acele giderdi. Bazı yerde anları gözedirdi. Nihâyet bu hâl üzre üç beş gün gitdikden sonra bir şehri göründü ve şehrin ortasında bir âlâ sarây binâ olmuş. Nihâyet Kurbânî askerden yarım (*sâat*) ileri giderdi. Şimdi sarâyı toğrulayıp acele kıza kavuşayım derdi. Bu gelmekde olsun meğer ol şehri Hüsrevî Şâh'ın halasının şehri idi ve halası dahi fevt olup yerine kızını şâh eylemiş idi. Ol kız dahi gayet âşık idi. Kızın dahi âdeti bu idi: Her nerden âşık gelse anılla imtihân olup basdığını katl ederdi. Âşıklar kellesinden bir kule yapırmış idi. Bu kulenin dahi bir gedıği kalmış idi. Ol taraftan Kurbânî sazını sıyrıp gelirken kız dahi pencereden temâşâ eder idi. Oğları gördükde câriyelerine cevâb eyledi ki “Ey câriyeler, sizler bana adam öldürürsün deyi dek edersiniz. Bir kere görün, bir âşık geliyor, sazı kendinden büyük. Biz böyle adamı öldürmeyiz.” deyip tez emr eyledi. Oğları kızın huzûruna getirdikde kız suâl eyledi: “Sen âşık mısın?” dedi. Kurbânî, “âşıkım” dedi. “Benim ile imtihân olmak gerek, eğer beni [24] basarsan sana varayım yâhûd seni basar isem başını şol kulenin gedığine bırağırım. Senin gibi âşıklar başını keserim. Bu kule olan başlar senin âşıklar başıdır.” Kurbânî kuleye nazar eyledikde “Yâ Rab, yardım senden.” deyip sazını çıkarıp kız ile imtihâna başladı, bakalım ne dimiş. Kurbânî bunu perde altından söyledi:

Haddile tesellâ cemâlin mahzâ
Velâ külli şeyin illâ deyibdi(r)
İki Kâbe kavseyn kadrin bilen
Bilmezim kanıma ne susayıbdı(r)

Bir dilek diledim Rabbül âlemin
Anın emrindedir arş ile zemîn
Cebrâil Mikâil İsrâfil hemîn
Melâikler hizmetinde nâibdir

Bir dilek diledim Rabbül âlemden
Hazret-i Resûl'dan bin bir kelâmdan
Hattâdi hat çekmiş misl-i kalemde
Yanakda hâl ammâ ne acâyibdir

Memleket vâlisi hûbların hanı
Huzûr-ı bârîde dest ü dâmânı
Şaşırma Kurbânî haddini tanı
Melâik yüzüne bakma ayıbdır

Kurbânî ebyât tekmiş etdikde kız, kızları kaldırıp taşraya çıkarıp. Cevâb eylediğini işidip kız aytdı ki “Benim buna kadar kız olduğumu kimse bilmedi idi. Şimdi sen beni basıp sarâyımı fânî etdin, nasîb senin imiş. Sen hükûmet et, ben hareme gideyim.” dedikde Kurbânî dahi evvel âhir getirdiği nâmeyi haber verip ve her ne kim otuz adamlar koşup geldikde evvelâ mâcerâyı beyân etdikde kız cevâb etdi ki “Ben anın halası kızyım. Bu kızın vasfı sana lâyıktır mı? Yüzünü gördün mü, yohsa gâybâne mi seversin?” [25] dedikde Kurbânî “Ben sana dil ile anladım. Bari saz ile anladım deyip sazı aldı:

Hüsün ziyâsında bir peri gördüm
Beni cemâline hayrân eyledi
Gözler görmemiş böyle bir cevân
Görünce derdime dermân eyledi

Yavrum giymişdir şalından alından
Sormak olmaz anın haber hâlinden
Bir ay doğmuş yârin mâh cemâlinden
Doğdı bezm eyledi rûşân eyledi

Kimler sevmez böyle şâh-ı nâzeni
Âşık kimyâdır lebin şekeri
Vasfa lâyıktır olan böyle dilberi
Gördü bezm eyledi seyrân eyledi

Bakçalarda bülbül oynar gülünen
Eđlenmedim yar yanında yalınan
Der Kurbânî bir tatlıca dilinen
Bir gece bakçada mihmân eyledi

Böyle deyip bu ebyâtı söyledikde kız dahi cevâb eyledi ki “Bu bir gece mi görmekliğe?” dedikde, “belî” deyip kız dahi sazın ele alıp bakalım ne dimiş:

Gel benim yanıma sadâkatlı yâr Dâim gündün güne cefâlanırsın Sıdkını bütün et benimle her bâr Niçün benden böyle cefâlanırsın	Eğer nâz edersen böyle nâz olmaz Ya niçün darılıp öykelenirsin Kurbânîm boş yere göz yaşın dökme Feleğe kahr edip belini bükme Bîvefâ güzelin kahrını çekme Yazık sana gönül örselenirsin
--	--

Böyle dedikde kız anladı kim kendüye yâr olacağı yokdur. Cevâb eyledi ki “Seni âşıkından ayırmak lâyük değil, sana ben dahi bir nâme yazayım” deyip [26] Ziyâd Han’a “Şâh sensin ki bu oğlan vardıkda bir sâat mekes etmeyip Perüzât Hanım’ı bu âşıkta akd-i nikâh eylesin. Eğer etmeyecek olursan Karabağ’ı başına dar ederim.” deyip nâmeyi oğlanın eline verdi ve kendüye dahi otuz atlı koşup kız ile vedâlaşip atlılar ile berâber yola revân oldular. Gene evvelki âdet-i vech üzere yarım saat mikdârı ileri gelmeye başladı. Karabağ’ın semtine yanaşdılar. Bunu burda koyalım. Bizim hikâyetimiz Niğâr Hanım’a geldi. Kurbânî’nin Hüsrevî Şâh’a gitdiğin duyup “Bir iş edelim.” diyerek dört yolun çatına bir türbe-tekke binâ etdürüp birkaç dâne cadı avrat komuş idi. Avratlar dahi gelen ve geçen adamlara helva yapıp “Perüzât Hanım’ın cân helvası” diyerek dağıdırdı. Bunu burda koyalım. Kurbânî dahi sevinci ile yarım sâat mikdârı *ileri* gelirken gördü ki Karabağ’ın kenârında bir karartı vardır. “Bu karartı burda yok idi ammâ ne acâib ola?” deyip sürdü, yanına geldi. Gördü ki bir tekke türbesi. Avratlardan suâl eyledi: “Bu davet ve bu keyfiyet ne?” dedikde avratın birisi elinde bir kebbe helvayı alıp cevâb eyledi ki, “Oğlum, Perüzât Hanım’ın can helvası, sizlere ömür, merhûme oldu.” dedikde bir âh çekip yıkılıp aklı başından gitti. Bir andan sonra atlılar gelip suâl eylediler ki “Buna ne oldu?” Avratlar dahi keyfiyeti ilam edip atlılar oğlanın yüzüne su urup aklını başına getirdikde âh eyleyip sazını ele aldı. Bakalım ne dimiş:

Yâr yoluna yaka yırtık baş açık Aşk elinden toluyu dad eyledim [27] Yandım hasretinle her gün her gece Cefâ çekip aşka biâd eyledim	Bir zamân da Şîrîn için taş kesdim Münâsib adımı Ferhâd eyledim Zâtı şahin konar şâhın koluna Kulları sekişir sağ u soluna Kurbânî der Perüzât’ın yoluna Hayfâ genç ömrümü berbâd eyledim
--	--

Böyle dedikde atlılar cevâb etdi ki “Bre Kurbânî eflâkı başına cem eyleme, bu kelâm hilâfdır.” dedikde bir âh edip sazını eline alıp bu ebyâtı söyledi:

Irak yollar arzumânım çekdiğim Yâr senin için cânım üzüldü Tâ kim sabâha dek figân etdiğim Gitti ihtiyârım fermân üzüldü	Bir âgâh mât olup câhında kaldım Düşdüm zenahdânın câhında kaldım Kurbânî der dostun âhında kaldım Hiç demez ki nevcivânım üzüldü
---	--

Gitdi bu meclisin demi bulunmaz
Kurudu dîdemin nemi bilinmez
Dîvâne gönlümün gamı bölünmez
Meğer tabîb cân dermânım üzüldü

Kurbani İle Perüzat Hikâyesinin Çorum Yazma Varyantı Üzerine Bir Değerlendirme
/ Mehmet EROL

Böyle dedikde cadı avratlar cevâb etdiler ki “Gel ey âşık âh eyleme, seni türbe başına getüreyim, birez sâkin olasın.” deyip oğlanı yalancı türbenin başına getirdikde bu oğlan türbeyi görüp başladı âh vâh etmeğe. Ol demde kendiye bir firkat gelip sazın eline alıp Kurbânî bakalım ne demiş, ne söylemiş:

Kahbe felek gel seninle elleşek meydân ola
Sürelim fırsat senindir keremi âsân ola
[28] Ben giderdim mürşidime arzumu almak için
Kim bilir kimi ben gelende hâk ile yeksân ola

Tâb-ı zülfün gölgesinde ölene netmek gerek
Selvi ağacından tabudu gül kefen örtmek gerek
Tiz yuyup kaldırın ki menzile yetmek gerek
Dilerim Bârî Hudâ’dan mekânı cennet ola

Sevdiğim seyrâna çıkmış döşensin zer-bâb yola
Kanlı felek nasıl kıydın şöyle nevcivân yâra
Kurbânî’ye demişler ki bir yâr için gam yeme
Yazımız böyle yazılmış âleme nişân ola

Böyle dedikde Kurbânî can ü dilden bir sıdk âh eyleyip Kurbânî ol sâat can-ı şîrînini Cenâb-ı Hakk’a teslim eyledi. Ba’de kıza da haber olup azîmet birle hükm-i Hudâ kız da ol mahalle gelip gördü kim oğlan dünyâdan geçmiş. Kız dahi oğlanın üzerine kapanıp bir sıdk âh-vâh eyleyip ol dahi cân-ı şîrînini Cenâb-ı Hakka teslim eyledi. İki âşık ve maşukların rûhiçün fâtiha. Ve bu hikâye bu arada tamâm oldu. Nakleden Çorumlu Hindlioğluna göre ve dahi Ahışhalı merkûmun tahrîrin yazan üç cüz miktarı oldu dediler. Kıssadan hisse almağa bu kadar da kâfidir azizim.